

Zgodovina organiziranega planinstva v Baški grapi

✍️ Olga Zgaga

Ali ste že bili v Baški grapi? To je ozek, ob reko Bačo stisnjen svet, ujet na eni strani pod južne Bohinjske gore, na drugi pa pod Porezen, Kojco in Šentviško planoto. Cesta se je stisnila k reki razmeroma pozno. Leta 1873 je bila zgrajena do Koritnice, do Podbrda leta 1893, do Petrovega Brda šele v času gradnje bohinjske proge. Ta se je leta 1906 ob velikih naporih graditeljev divje zrinila v Grapo kar skozi drobovje hribov, gričev, preko reke in ceste, čez grape in soteske, ter vedenje o njej ponesla v svet.

Toda vrhove nad Baško grapo so obiskovali že takrat, ko še ni bilo ceste in železnice, ko so le razdrapani kolovozi in ozke stezice povezovali naselja. Na pobočjih Črne prsti, Koble, Slatnika, Porezna so kosili, pasli živino, lovili divjad. Zlasti Graparji so iz bohinjskih fužin preko sedla Vrh Bače tovorili težke sode žebeljev in drugih izdelkov vse do Gorice. Ljudem je

svet nad vznožjem Grape pomenil preživetje in boj za obstanek v njem je bil trd in neizpros. Ni čudno, da so pred sto in več leti imeli za planinarjenje v današnjem pomenu besede veselje le redki posamezniki, zlasti naravoslovci in raziskovalci. Črna prst je bila že takrat znana po raznoliki flori. Gotovo je sloves »botaničnega vrta« na Črni prsti v svet v največji meri ponesel Karl Zois (1756–1799). Cvetje z gora nad Baško grape so mu nosili prinašalci, npr. Matevž Kos in Andrej Legat, pa tudi domačini, ki so poznali vsako kozjo stezo in vsak kotiček tega gorskega sveta. Prav po zaslugi Karla Zoisa je botanik F. X. Wulfen leta 1788 v svojem spisu prvič omenil Črno prst. Iz raznih zapisov je mogoče sklepati, da so že v začetku 19. stoletja občudovali cvetne planjave na Črni prsti tudi takratni botaniki F. W. Sieber, Franc Hladnik in A. Fleischmann. Prav njeno cvetno bogastvo je leta 1826 in 1827

Greben Spodnjih Bohinjskih gora s primorske strani

✉️ Mirko Bijuklič

Koča na Črni prsti ob prevzemu leta 1959 PD Podbrdo

privabilo znanega H. Freyerja, leta 1833 pa tržaškega botanika in poznejšega župana Tommasinija. Tudi botanik Ž. Graf je prav na pobočjih Črne prsti našel in opisal čisto nove vrste cvetic. Še imenitnejši je bil obisk saškega kralja Friderika Avgusta II., ki se je leta 1841 povzpel na Črno prst iz bohinjske strani. Tudi njega je navdušila rastlinska raznovrstnost na gori. V deževnem vremenu je s spremstvom sestopil v Podbrdo, kjer mu je ponudil prenočišče takratni župnik Zarlin.

V drugi polovici 19. stoletja je tudi na slovenska tla pljusnila želja po organiziranem planinarjenju. Ta je sicer zrasla med Nemci, ki so se leta 1874 združili v Kranjsko sekcijo Nemške in avstrijske alpske zveze. Zveza je bila zelo aktivna, saj je v naših gorah zgradila kar dvanajst nemških planinskih koč. Leta 1885 je blejski hotelir Johann Mallner na Ravenski planini, med Črno prstjo in Koblo na bohinjski strani, postavil leseno planinsko kočo. Nemški turisti so jo od vsega začetka radi obiskovali, saj so se od tod vzpenjali na Črno prst in druge bohinjske gore. Koča je bila znana tudi v Baški grapi, pa ne samo zaradi planinarjenja. Posebno stari Bačarji so pripovedovali, da so »od nekdanj« tja hodili po vino, zlasti mlajši Graparji pa na nedeljske pleske, kjer so se srečevali in spoznavali z Bohinjci. Prehod h koči so dovolile tudi obmejne straže v času »pod Italijo«. Domačinka z Bače pri Podbrdu je bila med obema vojnama v koči celo kuharica.

Kot protiutež nemški Mallnerjevi koči je leta 1893 ustanovljeno Slovensko planinsko društvo že leta 1894 na bohinjski strani Črne

prsti na Planini za Liscem postavilo slovensko Orožnovo kočo. V poročilih o njenem delovanju so omenjali Črno prst kot vedno bolj priljubljeno planinsko izhodišče z »obširnimi in veličastnimi« razgledom in »raznovrstno in izredno« floro. Poročevalci so se kar kosali, kdo bo našel »izbornejši« pridevnik za poudarjanje njene lepote. S postavitvijo tako Mallnerjeve kot Orožnove koč je zanimanje za obisk bohinjskih gora zelo naraslo. Leta 1895 ustanovljena Soška podružnica SPD je že leta 1898 markirala pot iz Podbrda na Črno prst in k Orožnovi koči. Tudi Porezen, ki je prebivalcem z obeh strani do tedaj služil le kot senožet in pašnik, je postajal zanimiv cilj planincem. Soška podružnica SPD je leta 1895 pot iz Podbrda na Porezen tudi markirala.

Leta 1904 je Baško grapo z okoliškimi vrhovi Poreznom, Črno prstjo, Rodico, pa tudi Voglom vzela pod svoje okrilje novoustanovljena cerkljanska podružnica SPD. K njej je spadal tudi Blegoš. Toda planinci iz Baške grape so leta 1904 želeli ustanoviti svoje planinsko društvo. Po Baški grapi so namreč takrat gradili bohinjsko železnico. Zanimanje za doslej popolnoma odmaknjene in težko dostopne kraje je naraslo. Toda društvo bi zajemalo del teritorija, ki ga je upravljala cerkljanska podružnica SPD. 3. julija 1904 so prišli njeni predstavniki v Podbrdo, kjer so se dogovorili, da se bodo planinci Baške grape priključili podružnici SPD v Cerknem. Ob tej priliki se je v društvo vpisalo osem Podbrčanov.

Cerkljanska podružnica SDD je bila zelo aktivna, saj je po vrhovih Baške grape markirala poti na vse točke, ki jih je imela pod svojim okriljem, postavila kašipote, na železniških postajah pa reklamne table s fotografijami. Leta 1905 je organizirala izlet iz Cerknega v Podbrdo, kamor so prišli preko Davče. V Podbrdu so jih pogostili tamkajšnji člani društva. Naslednjega dne so nameravali z vozovi, ki naj bi jih porivali železniški delavci, skozi napol dograjeni predor v Bohinj. Toda skozenj so morali peš. Uspelo jim je, da so se z dvema vozovoma pripeljali skozi tunel nazaj v Podbrdo. V Cerkno so se vrnili čez Hudajužno in po novo markirani poti čez Jesenico.

Bohinjska proga je prinesla skokovit razvoj turizma tudi v Baško grapo in na okoliške vrhove. Prej nepoznane kraje so želeli obis-

kati številni turisti. Zlasti iz Trsta so prihajali posebni vlaki, planinska društva iz različnih koncev dežele so organizirala izlete in najraje obiskovala Črno prst in Porezen. Gostilničar Štravs je na železniški postaji v Podbrdu odprl restavracijo s prenočišči, salonom, kegljiščem in organiziranimi izletmi z vodniki na okoliške gore. Prav tako je hotel Črna prst v Hudajužni poleg ponudbe izborne hrane in izposoje konjske vprege planincem ponujal tudi gorske vodnike.

Leta 1906 je Slovensko planinsko društvo od Stržiškarjev kupilo parcelo na vrhu Črne prsti. Ravno takrat je tržaška podružnica SPD začela razmišljati o gradnji kočice na Črni prsti. Organizirala je namreč več izletov v gore, ki so bile zanje precej oddaljene, zato bi jim prav prišla kočica s prenočišči. Leta 1914 so se predstavniki SPD Trst in Slovenskega planinskega društva zbrali na sestanku v Podbrdu. Zgodaj zjutraj naslednjega dne so se skupaj odpravili na vrh Črne prsti. Tam se jim je pridružilo še nekaj članov obeh društev, ki so prišli z jutranjim vlakom v Bohinjsko Bistrico. Zanimivo je, da se je ogleda parcele udeležil tudi predstavnik cesarsko-kraljevega 3. kornega brambenega poveljstva, generalštabni major Reisinger iz Gradca. Odmerili so zemljišče, določili lokacijo za kočico in kamnolom.

Toda prva vojna je pokopala vse načrte zagrnanih planincev. Po vojni so prav na vseh vrhovih nad Baško grapo začrtali krivično rapalsko mejo, vzpon nanje je bil prepovedan. Le domačini so smeli kositi strmine, pa še to s posebnimi prepustnicami. Na parceli na Črni prsti, kjer je tržaška podružnica SPD hotela zgraditi kočico, so postavili obmejno stražarnico. Na Vrhu Bače, na Možicu, na Slatniku, na Poreznu so zrasle vojašnice. Mejo so utrdili s številnimi bunkerji.

V gore nad Baško grapo so začeli prihajati italijanski turisti, ki so želeli spoznati novi svet svoje domovine. Ti niso imeli čuta za ohranjanje lepote, ki so jih te gore nudile v izobilju. Trgali so planinsko cvetje, uničevali senike. Domačinom, ki so stoletja kljub nevarnostim in težavam živeli z gorami, z njimi gospodarili in čutili, so parali živce.

Leta 1926 so bila prepovedana vsa slovenska društva, kar je bil še dodaten udarec za planinska društva.

Leta 1978 je bila obnovljena fasada in dograjeno nadstropje

PD Podbrdo

Po drugi vojni so bile vse planinske kočice nad Baško grapo uničene. Orožnova in Mallnerjeva kočica sta bili požgani, kočica na Poreznu razdejana. Cerkljansko planinsko društvo se je na novo ustanovilo in leta 1949 italijansko vojašnico na Poreznu preuredilo v planinsko kočico.

Tudi Črna prst je klicala po postavitvi kočice, saj v celi verigi bohinjskih gor ni bilo nobene.

Prvi so o njeni izgradnji razmišljali v podružnici SPD Tolmin, ker je po vojni to področje spadalo pod njeno okrilje. Tudi Bohinjci so nameravali postaviti kočico na sedlu, kjer je med obema vojnama stala jugoslovanska obmejna stražarnica.

Leta 1954 pa je na Mostu na Soči iz sekcije Planinskega društva Tolmin nastalo novo društvo, ki so ga sestavljali predvsem mladi člani. Iz italijanske stražarnice na Črni prsti so zgradili kočico. Imela je kuhinjo in obednico, v kateri je bilo 24 ležišč. Pri gradnji so jim finančno pomagali Planinska zveza Slovenije, Združenje za turizem in gostinstvo in tovarna cementa Salonit Anhovo. Ves potreben material so iz Stržišča na Črno prst v koših znesli prebivalci Stržišča. Ti so na enak način kočico tudi oskrbovali s hrano in pijačo. Leta 1957 je društvo razpadlo in kočico so zaprli.

Prav tega leta je v Podbrdu Ivan Anderle Rejčk zbral okrog sebe štirinajst navdušencev. Ustanovljeno je bilo Planinsko društvo Podbrdo. Že 1. decembra 1957 je odprlo skromno zavetišče na Petrovem Brdu v hiši Franca Jensterla, ki je bila doslej gostinski objekt Kmetijske zadruge Podbrdo. Zavetišče je delovalo do leta 1961.

Že jeseni 1959 je društvo prevzelo v upravljanje, oskrbo in obnovo koč na Črni prsti. Že dve leti je bila zaprta in v izredno klavrnem stanju. Za začetek so jo s finančno pomočjo Planinske zveze Slovenije adaptirali, leta 1966 pa nadgradili za eno nadstropje. Od vsega začetka je posebno skrb društvu povzročal prenos materiala in hrane na goro. Tovor so prenašali s tovrnimi konji, ogromno pa so ga v koših na hrbtih znesli prizadevni člani in domačini. Pri tem so bili še posebej dejavni otroci in mladina. To jim je bil edini grenko prigarani počitniški zaslužek. Leta 1976 so podbrški planinci uresničili »noro« idejo: zgradili so tovorno žičnico do koč na Črni prsti. Odslej je bilo njeno oskrbovanje neprimerno lažje.

Kočo so morali skozi celotno petdesetletno obdobje neprestano obnavljati, posodabljati in se prilagajati novodobnim zahtevam obiskovalcev in standardom v zvezi z ekološkimi zahtevami za poslovanje planinskih postojank. Obnova je dosegla višek prav v zadnjih šestih letih.

Kljub nenehnem delu pri obnovi koč so v društvu vseskozi delovali markacijski odsek, propagandni odsek, odsek za delo z mladimi.

Pogled proti koči na Črni prsti

Mnogo izletov je bilo izpeljanih, čeprav so se jim člani odpovedali v obdobjih, ko je bilo največ dela pri adaptaciji koč.

Posamezni člani so skozi vsa časovna obdobja generacij zaznamovali zgodovino društva tudi na področju alpinizma. Tudi danes ima društvo mlade plezalce s sodobnimi pogledi na alpinizem, katerih kvaliteta je v kratkih in težkih smereh in v lednem plezanju slapov. Že leta 1961 je bil prvi predstavnik Planinskega društva Podbrdo vključen v postajo Gorske reševalne službe Tolmin. Od leta 1978 ima PD Podbrdo ekipo gorskih reševalcev, ki v manjših reševalnih akcijah lahko deluje samostojno, sodeluje pa tudi na mednarodnih tekmah gorskih reševalcev.

Število članstva je bilo v Planinskem društvu Podbrdo vedno visoko. Največ jih je bilo leta 1970, kar 496. Ustanovitelj in dolgoletni predsednik Ivan Anderle je od vsega začetka posebno pozornost posvečal mladini, kajti »ta lahko okrepi planinske vrste z novimi idejami in pobudami in tako prispeva k nadaljnemu razvoju društva«. Danes ima 210 članov, med katerimi so izredno dejavni tudi mladi planinci, vključeni v planinski krožek pri Osnovni šoli

Simona Kosa v Podbrdu. Društvo združuje planince od Petrovega Brda do Grahovega. Poleg koč na Črni prsti skrbi tudi za vzdrževanje planinskih poti od Rodice do Petrovega Brda.

PD Podbrdo vsako leto organizira nekaj tradicionalnih prireditev, in sicer avgusta pohod po Kobalovi poti, v začetku septembra gorski tek Ivana Anderla na Črno prst in konec septembra srečanje planincev na Črni prsti.

Planinstvo v Baški grapi je torej raslo vzporedno z razvojem organiziranega planinstva na ozemlju današnje Slovenije. Kljub temu da je bilo v tem obdobju prav ozemlje Baške grape odtrgano od matične domovine, področje Črne prsti pa razbito med dve kraljestvi, duh slovenstva in planinstva v Graparjih ni nikoli zamrl. Kako globoko se je vtikal v misli in dejanja Graparjev, je že leta 1960 v poročilu o delu za to leto napisal predsednik Ivan Anderle: »Vrednost našega dela pa ni le v tem, da smo kočo usposobili za obratovanje. Medtem ko smo mi kočo gradili, je tudi kočica gradila nas. V skupnem delu za isti cilj sta se razvijala tovarištvo in planinska zavest v naših članih.«

Naj te misli spodbujajo člane Planinskega društva Podbrdo tudi pri nadaljnjem delu!

 Dan Briški

Zbornik PD Podbrdo

Planinsko društvo Podbrdo, ki letos praznuje 50. obletnico ustanovitve, je v Podbrdu predstavilo zbornik o svojem delovanju v tem obdobju. Osrednji del obsega kronika. Ta je spomenik velikemu številu članov društva, ki so v petdesetih letih žrtvovali svoj prosti čas za njegov razvoj in z nadčloveškimi naporami gradili koč na Črni prsti, jo obnavljali in postavili tovorno žičnico. Dodana je zgodovina planinstva v Baški grapi, prikazana pa so tudi dolgoletna prizadevanja za postavitve koč na Črni prsti, ki so trajala od leta 1906 pa do leta 1954. V nadaljevanju se več avtorjev spominja nepozabnih dogodkov, ki so jih doživeli na planinskih poteh. To so spomini na planinske izlete in pohode, na začetke gorskega teka na Črno prst, na alpinistične dosežke, na delo članov Gorske reševalne službe. Zbornik je obogaten z opisom in fotografijami rastlinstva, po katerem Črna prst slovi že od konca 18. stoletja. Posebno poglavje je namenjeno planinskemu krožku osnovne šole Podbrdo, kajti novi rod mladih planincev naj bi nadaljeval pot, ki jo je »markiral« ustanovitelj društva Ivan Anderle - Rejčk. Nazadnje so iz planinskega nahrbtnika potegnili še nekaj veselih in žalostnih, ki jih tudi v življenju planincev ni manjkalo. Zbornik ima 181 strani, dopolnjuje pa ga 160 črno-belih in barvnih fotografij, ki mu dajejo še posebno privlačnost. Prireditvev – spremljala jo je tudi razstava fotografij domačih gora in vasic, ki ji je avtor dal naslov »Med gorami« – so obogatile pesmi noneta Bača, številne obiskovalce pa je spravil v smeh domačin s skečem v baškem narečju. Štirim še živim ustanoviteljem društva so podelili naziv častnega člana društva.

Olga Zgaga

